

Preocupările fondatorilor Școlii române de Drept privind organizarea instituțiilor Statului Național Român și influența măștrilor francezi

NICOLAE ISAR

Așa cum se știe, fondatorii Școlii române de Drept din București – reuțați juriști, precum: Constantin Bosianu, Gheorghe Coștaforu, Vasile Boerescu sau mai puțin cunoscutul Dimitrie P. Vioreanu – au avut, mai ales în deceniile 6-7 ale secolului al XIX-lea, un rol remarcabil în proiectarea și edificarea instituțiilor Statului Național Român.

Mai întâi se pune întrebarea: de ce s-ar justifica o privire aparte asupra acestui grup de cărturari români, specialiști în diferite ramuri ale dreptului, cu toții doctori în Drept de la Paris? Răspunsul este simplu: pentru că, în general, în epocile de tranziție de la un regim politic la altul, de la un sistem instituțional la altul, este normal să se apeleze la competența acestor specialiști.

Cine, mai bine, ar fi putut să explice, în ziarele unioniste – sau în scrieri separate –, în anii 1856-1858, principiile Dreptului public internațional sau ale Dreptului constituțional, dacă nu titularii acestor discipline de la Colegiul „Sf. Sava”?

Cine, după dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, ar fi putut, dacă nu aceștia, în primul rând, să pună bazele unei instituții ca Înalta Curte de Casație și Justiție – prevăzută de Convenția de la Paris –, să pună la punct legislația de organizare judecătorească, să elaboreze Codul Civil și Penal; să contribuie, mai apoi, ca factori de conducere, la buna funcționare a Consiliului de Stat; pe de altă parte, în multe funcții politice, pe care le-au deținut; să contribuie, prin atitudinea lor, la afirmarea principiilor sistemului constituțional-parlamentar; în sfârșit, ca oameni de școală, să contribuie în mod esențial la elaborarea noii legislații școlare și la edificarea instituțiilor preconizate de ea!

Trebuie să menționăm aici că, în general, s-a scris despre publicistica din acești ani a profesorilor de drept de la „Sf. Sava”, mai apoi fondatori ai Facultății de Drept. Însemnătatea primelor scrieri ale lui Vasile Boerescu a fost subliniată cu mai multe decenii în urmă de un ilustru exeget, academician Cornelia Bodea¹; era vorba, în primul rând, de *Memoriul* din februarie 1856, în chestiunea Unirii Principatelor². Despre opera lui Gheorghe Costaforu, elaborată în contextul luptei

¹ Cornelia Bodea, *Câteva ecouri ale propagandei unioniste în Apus între 1856-1857*, în *Omăgiu lui Petre Constantinescu-Iași*, București, Editura Academiei Române, 1965, p. 497-503.

² Acest text, *Mémoire sur la question politique et économique de la Moldo-Valachie*, cum a demonstrat acad. Cornelia Bodea, a fost apreciat de patrioții italieni din

pentru Unire, a scris mai demult istoricul Vasile Maciu³, punându-se în lumină, mai ales, valoarea studiilor din „Magazin judecătoresc”⁴. Cât despre numeroasele articole, pe tematica organizării instituționale, publicate de Constantin Bosianu, Gheorghe Costaforu și Vasile Boerescu în gazete importante, ca „România”, „Secolul” („Timpul”) și „Naționalul” – unele dintre aceste articole fiind adevărate studii – câteva materiale am publicat noi înșine în vremea din urmă⁵. Dat fiind locul important al acestor scrieri în ansamblul publicisticii militante din epoca Unirii Principatelor, precum și în istoria dreptului românesc, într-o măsură mai mare sau mai mică, ele au făcut obiectul altor interesante exegeze, dacă ar fi să amintim aici de studiile academicianului Dan Berindei⁶, ale altor specialiști ca Stan Apostol⁷ și Gr. Chiriță⁸ sau ale unor cunoscuți istorici ai Dreptului, precum Valentin Al. Georgescu⁹, Mihail Cernea¹⁰ ș.a.

O revenire, totuși, la analiza unora dintre aceste scrieri (pe care nu ne-o propunem aici, ci îi subliniem numai necesitatea) s-ar impune. Avem în vedere, mai ales, serialul cu titlul *Sistema reprezentativă*, publicat de Vasile Boerescu în

---

Torino, care l-au făcut cunoscut presei italiene, legăturile fiind mediate de publiciștii francezi filo-români, F. Colson și J.A. Vaillant.

³ Vasile Maciu, *Participarea lui Gh. Costaforu la lupta pentru Unire*, în „Studii”, 1965, tom. 18, nr. 1, p. 89-115.

⁴ Este vorba, mai ales, de studiul *Despre aristocrație și oarecare principii de drept public*, publicat de Gheorghe Costaforu în „Magazin judecătoresc”, fasc. I, 1857, precum și în extras, în tipografia Colegiului „Sf. Sava”.

⁵ Vezi Nicolae Isar, *Contribuția fondatorilor Școlii române de drept la propaganda unionistă (1857-1858)*, în „Revista de istorie”, nr. 1, 1984, p. 29-49; acest studiu este reluat în Nicolae Isar, *Școala națională de la Sf. Sava și spiritul epocii (1818-1859)*, Editura Universității București, 1994, p. 115-135, în anexele acestei lucrări, la p. 179-191, fiind publicate câteva cuvântări școlare ale celor trei juriști, C. Bosianu, Gh. Costaforu și V. Boerescu, pe rând directori ai Eforiei Școalelor din Țara Românească; de asemenea, sunt publicate aici, la p. 190-230, cele mai interesante articole aparținând celor trei, apărute în anii 1857-1858 în „România”, „Secolul”, „Naționalul”.

⁶ Să menționăm numai, de pildă, Dan Berindei, *Dezvoltarea presei bucureștene în perioada formării și organizării statului național român*, în „Studii”, XV (1962), nr. 3, p. 667-684, studiu reluat de autor în volumul *Cultura națională română modernă*, București, Editura Eminescu, 1986.

Ne referim la aprecierile privind publicistica lui Vasile Boerescu din micromonografia dedicată acestuia (Stan Apostol, *Vasile Boerescu. 1830-1833*, București, 1974).

⁸ Vezi Gr. Chiriță, *Periodicul bucureștean „Naționalul” (1857-1861) și problemele Transilvaniei*, în „Studii”, t. 23, 1972, nr. 1, p. 81-96, în care găsim o prezentare de ansamblu a cunoscutei gazete care apare din inițiativa și sub redacția lui Vasile Boerescu.

⁹ Valentin Al. Georgescu, *Dezvoltarea învățământului juridic în Principatele Române în perioada Unirii*, în „Studii și cercetări juridice”, 1959, nr. 2, p. 521-542.

¹⁰ Mihail Cernea, *Figuri de juriști din trecut: Vasile Boerescu*, în „Analele Universității București”, Seria St. Juridic, an XVI, 1967, f. 117-121.

ianuarie-februarie 1858, în paginile „Naționalului”¹¹, și mai ales serialul intitulat: *Despre guvernul viitor al Principatelor Unite*, publicat de tânărul Dimitrie P. Vioreanu, în „Opiniunea” – gazetă pe cât de interesantă, pe atât de puțin cunoscută –, apărută în opt numere, la Paris, în intervalul 30 martie - 14 mai 1857, ca „organ al românilor din străinătate”, cum se consemnează pe foaia de titlu¹².

S-ar motiva, credem, o asemenea nouă analiză pornind de la constatarea că aceste scrieri – care sunt în realitate studii de o incontestabilă valoare –, tocmai datorită formei în care ele au fost comunicate – ca materiale de gazetă – nu și-au găsit, din câte am observat, locul cuvenit în lucrările de istorie a sistemului constituțional parlamentar din România¹³.

Referindu-ne, în general, la scrierile de acest gen, aparținând grupului de la „Sf. Sava” și fără a intra într-o analiză propriu-zisă a conținutului lor, ar fi necesar să relevăm aici două aspecte care ni se par importante, pentru a sublinia semnificația acestor scrieri și, implicit, rolul remarcabil al autorilor în proiectarea instituțiilor Statului Național Român.

Primul privește locul pe care ele îl ocupă în publicistica având o asemenea tematică, din anii 1856-1858.

Trebuie subliniat, firește, că nu numai gazetele mai sus amintite – în care au publicat juriștii de la „Sf. Sava” – abordează problematica viitoarei organizări statale, ci și alte periodice unioniste din Țara Românească sau din Moldova. „Românul” lui C. A. Rosetti, „Concordia”, dar și „Steaua Dunării” sau „Zimbru”, din Moldova, ca și altele, publică diferite note și comentarii cu o astfel de tematică, așa după cum buletinele oficiale din toamna anului 1857 prezintă sistematic preocupările insistente ale Adunărilor ad-hoc din cele două Principate privind necesitatea separării puterilor în stat, în condițiile preconizatei noi organizări instituționale.

Serialul lui Vasile Boerescu din „Naționalul”, la care ne-am referit, *Sistema reprezentativă*, stârnea un binemeritat interes în paginile acestor gazete; C. A. Rosetti, redactorul „Românului”, între alții, ținea să sublinieze meritele acestui serial și să salute, cum se exprimă el, „agera iscusință și moderare” a

¹¹ Serialul este publicat în șapte numere ale „Naționalului”: nr. 15, 17, 19, 21, 23, 24 și 25, între 27 ianuarie și 3 martie 1858, din care am reprodus, în anexe, la *Școala națională de la Sf. Sava*, numai partea finală, p. 211-216.

¹² Studiul este publicat în șase părți, în nr. 1, 4-8, abordându-se în el toate principiile unei constituții moderne și ale statului de drept: despre suveranitate, separarea puterilor în stat, monarhia constituțională ereditară, responsabilitatea ministerială, drepturi cetățenești, egalitatea înaintea legii, libertatea presei, libertatea religioasă ș.a.

¹³ Dacă din lucrările mai vechi aparținând lui I. C. Filitti, Crișan T. Axente, Andrei Rădulescu, C. C. Angelescu ș.a. nu transpare o preocupare specială pentru analiza acestor scrieri, să remarcăm, totuși, sublinierea pe care o găsim într-o lucrare recentă asupra semnificației unora din scrierile lui Vasile Boerescu, anume lucrarea lui Tudor Drăganu, *Inceputurile și dezvoltarea regimului parlamentar în România până în 1916*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991, p. 112-113.

autorului¹⁴.

Este bine de amintit aici, venind vorba de cunoscutul fruntaș radical, C. A. Rosetti, că acesta, preocupat, la rândul său, de principiul separării puterilor în stat, publică în „Românul” un serial intitulat *Mâna de fier*, în care pledează – aproape obsedant – împotriva riscului unei puteri executive abuzive, nelimitată în atribuțiile sale de constituție și puterea legislativă¹⁵.

Mai trebuie adăugat că preocupările publicistice legate de imaginea viitorului șef al statului receptau, în multe cazuri – mai ales în cazul foștilor exilați – ecouri din frământările proprii trecuților ani de exil. Să amintim aici, de pildă, un amănunt picant, din masiva corespondență a lui Al. Christofi – în parte, încă nepublicată – din perioada exilului său constantinopolitan¹⁶. Tocmai în răstimpul desfășurării lucrărilor Congresului de Pace de la Paris, în cercul exilaților români – din Constantinopol, dar și din alte locuri – prinsese viață zvonul despre opțiunile autoritariste ale unui eventual viitor candidat la domnie, Ion Ghica, principele de Samos; acesta, într-una din adunările exilaților din Capitala otomană, își afirmase convingerea că societatea românească ar putea să progreseze numai cu un domn autoritar, cu ajutorul ghilotinei, cum se exprimase el, spre stupoarea compatrioților (de atunci, porecla cu care fruntașul pașoptist rămâne botezat un timp de către confrăți, „Omul cu ghilotina”)¹⁷.

Al doilea aspect asupra căruia ne propunem să ne oprim, ceva mai pe larg, dorind a sublinia semnificația scrierilor juriștilor români, de asemenea, este unul mai puțin abordat în literatura de specialitate, care ar putea să constituie obiectul unei cercetări mai ample. Ne referim aici la sursele acestor scrieri, în planul principiilor generale ale Dreptului public – internațional sau constituțional. Este evident că în această privință trebuie să căutăm sursele unor astfel de scrieri în cursurile măștrilor de la Paris, în lucrările de mare reputație recomandate de aceștia. Este vorba aici, de surse, dar și de legături personale cu celebritățile Facultății de Drept din Paris și de consecințele acestor legături în planul relațiilor culturale româno-franceze, precum și al deschiderii culturii române spre noi orizonturi; spre noi orizonturi ale culturii europene, dacă ne referim, de pildă, la numărul impresionant de lucrări de cultură juridică – pe tematica aici discutată – care parvine în bibliotecile românești din epoca la care ne referim, multe dintre

¹⁴ „Românul” din 6 martie 1858.

¹⁵ Vezi nr. 62-64 ale „Românului”, din august 1858.

¹⁶ Pentru o prezentare a acestui masiv fond de corespondență aflat la Biblioteca Academiei Române, vezi Nicolae Isar, *Un tezaur documentar inedit: corespondența lui Al. Christofi (1852-1856)*, în „Revista Arhivelor”, an LXIV, vol. XLIX, 1987, nr. 1, p. 82-93; nr. 2, p. 200-207.

¹⁷ Vezi o serie de piese de corespondență cu acest subiect, încă nepublicate: Biblioteca Academiei Române, Corespondență Al. Christofi – Christian Tell, S 13 (109 - 112)/C, din intervalul 7 februarie - 28 februarie 1856.

ele, cum putem constata, fiind achiziționate la sugestia foștilor studenți de la Paris¹⁸, dar și a mentorilor din Capitala Franței.

În *Cuvântul* său introductiv la deschiderea cursului de Drept civil românesc de la „Sf. Sava”, din 15 noiembrie 1851¹⁹, dată de la care putem vorbi de Școala de Drept din București, cursurile de profil fiind separate de celelalte, dar continuând să se țină în același local²⁰, Gheorghe Costaforu omagia, între alți cunoscuți profesori ai Facultății de Drept din Paris, ale căror cursuri le audiase, pe Joseph-Louis Ortolan și pe Alexandre Duranton. Primul dintre aceștia, specialist în Drept constituțional și legislație penală comparată²¹, era autor al unui impresionant număr de lucrări de istorie a Dreptului, cu largi deschideri în istoria ideilor politice.

În planul convingerilor politice, acest savant francez, Joseph-Louis Ortolan, era un republican convins; după declanșarea Revoluției franceze, între 28 februarie și 16 martie 1848, el ținea, la Facultatea de Drept, o suită de lecții pe tema suveranității poporului și a principiilor guvernului republican – lecții deschise publicului, masiv audiate – și care, ulterior, în același an, au fost întrunite într-o carte, pe care o găsim și la noi²². Să menționăm aici că se găsesc în bibliotecile

¹⁸ Referitor la cei mai vechi studenți români ai Facultății de Drept din Paris, vezi, între altele: Nicolae Isar, *Românii la studii în Franța în anii 1800-1834*, în „Analele Universității București”, Seria Istoric, XXVII (1979), p. 41-59; Dan Berindei, *Tineri români la Paris înainte de 1848*, în volumul *Românii și Europa în perioadele premodernă și modernă*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 136-155; Viorel Grozav, *Știri noi privitoare la bursierii români în străinătate*, în „Revista Arhivelor”, 1970, nr. 1, p. 111-112. Despre doctoratele fondatorilor Școlii române de drept, vezi, Const. C. Angelescu, *Cei dintâi români doctori în drept de la Paris*, extras din „Dreptul”, 1929.

¹⁹ *Cuvântul* este publicat în „Vestitorul românesc”, XVI, 1851, supliment la nr. 87 din 21 noiembrie și reprodus de noi, în anexe, în *Școala națională de la Sf. Sava*, p. 184-185.

²⁰ Asupra momentului desprinderii formale a Școlii de Drept din cadrul Colegiului național „Sf. Sava”, vezi și *Istoria Universității București*, vol. I, *De la începuturi până în 1918*, sub redacția prof. dr. docent I. Ionașcu, Editura Universității București, p. 100 și urm.

²¹ Ortolan Joseph-Louis Elzéar, (1802-1873); s-a făcut remarcat la început publicând lucrarea *L'explication historique des Institutes de Justinien*, 1872, 3 volume, și *Histoire de la législation romaine*, 1828. A fost un adept al Revoluției din 1830 din Franța, dată de la care ține la Sorbona cursuri de drept constituțional și drept comercial, apoi din 1836 devenind titularul Catedrei de legislație penală comparată, pe care o va deține până la moarte (cf. dicționar *Larousse*, t. XI, p. 1520; de asemenea, Roulliet Antony, *Notice sur M. Ortolan*, Paris, 1878).

²² Vezi *De la souveraineté du peuple et de principe du gouvernement républicain moderne; cours ouvert à la Faculté de Droit de Paris, Le Samedi 26 février 1848*, par J. Ortolan, profesoreur a cette faculté, Paris, Joubert, Libraire de la Cour de Cassation, 1848. Lucrarea conține opt lecții tratând problematica suveranității poporului, a drepturilor și libertăților cetățenești, abordată în spiritul revoluției declanșate în februarie la Paris, al cărui adept era. Este de menționat aici amănuntul că exemplarul existent la Biblioteca Academiei, la care ne raportăm, poartă dedicația autorului pentru fruntașul liberal de peste câteva decenii, C. I. Stoicescu.

românești majoritatea celorlalte lucrări ale savantului francez²³. Dacă, în 1851, Gheorghe Costaforu – care trăise atmosfera din Paris, premergătoare Revoluției de la 1848 – făcea elogiul acestui mare învățat, mai târziu, în 1857, scriind în „Magazin judecătoresc” despre formele de guvernământ, evident, adaptându-se exigențelor momentului, înțelegea să scrie despre „suveranitatea poporului”, pledând, însă, nu pentru sistemul de guvernare republicană, ci pentru sistemul monarhiei constituționale²⁴.

Celălalt profesor francez, omagiat de Gheorghe Costaforu, Alexandre Duranton²⁵, era vechiul titular al Catedrei de Drept civil, autorul celebrului *Curs de Drept civil francez*, în 22 de volume, apărut în mai multe ediții, edițiile III și VI, din 1834 și 1844, aflându-se și în Biblioteca Academiei Române²⁶.

Referindu-ne la legăturile juriștilor de la București cu măștrii francezi, ceva mai bine sunt cunoscute legăturile cu un alt cunoscut profesor de Drept din Paris, Royer-Collard.

Titular al Catedrei de Dreptul ginților, din 1829 și până la moartea sa, în 1865, spre deosebire de colegii săi de la facultate – de cei doi, de pildă, la care ne-am referit – acesta, Royer-Collard, a fost un autor mult mai modest, dar nu mai puțin reputat, ca profesor instruit, ca orator și ca om politic; între altele, înainte de 1848, fusese decan al Facultății de Drept, membru al Adunării Legislative – președinte chiar al acesteia – cavalier al Legiunii de Onoare²⁷.

Ca profesor de Drept internațional, după ce, anterior, elaborase un studiu masiv asupra organizării justiției în Franța²⁸, într-o perioadă în care problema naționalităților ajunsese la ordinea zilei, Royer-Collard are meritul de a fi tradus și publicat celebra operă a lui Emmerich de Vattel, *Le droit des gens*, readucând

²³ Ne referim, desigur, la Biblioteca Academiei Române, unde găsim, de pildă: *Cours public d'histoire du droit politique et constitutionnel des peuples de l'Europe*, Paris, 1831; *Cours pénale comparée. Introduction philosophique*, Paris, 1839; *Histoire de la législation romaine*, III-ème édition, Paris, 1846 (ediția a IV-a: 1855); *Éléments de droit penal*, Paris, 1855; ediția a III-a, 2 volume, 1863-1864. Din această lucrare avem și o traducere în limba română, făcută de I. T. Roșianu și G. I. Drăghicescu, *Elemente de Drept roman conținând traducerea și explicațiunea institutelor Imperatorului Justinian*, lucrare de ..., vol. I, București, 1865, 498 p. Multe alte ediții ale acestor lucrări, precum și alte titluri vor apărea în următoarele două decenii.

²⁴ Vezi studiile citate și mai jos, din „Magazin judecătoresc”, între care *Principii de drept public și administrativ*, 1857.

²⁵ Alexandre Duranton, (1782-1866); titular, încă din anul 1822, al Catedrei de Drept civil, de la care se retrage spre sfârșitul vieții, în 1856, succedându-i fiul său, și el cunoscut jurist, Antoine-Jean-Baptiste Duranton.

²⁶ Alexandre Duranton, *Cours de Droit française suivant le Cod civil*, t. I-XXII, III-ème édition, Paris, 1834-1842, IV-ème édition, Paris, 1844.

²⁷ Albert Paul Royer-Collard (1797-1865), fiul cunoscutului literat cu același nume; de asemenea, nu trebuie confundat cu fratele său, și el ilustru, ca medic, Hippolyte Louis Royer-Collard, cf. dicționar *Larousse*, t. XIII.

²⁸ Este vorba despre *Exposé de l'organisation judiciaire en France*, Paris, 1830.

în circulație interesul pentru ideile acestei opere²⁹. Familiarizarea viitorilor profesori de Drept de la București – precum și a altor tineri români, la studii în Franța – cu ideile acestui autor, mediate de cursurile lui Royer-Collard, se va resimți profund în publicistica lor.

Nu este locul să facem aici demonstrația de rigoare pe texte privind influența operei lui Vattel asupra juriștilor români; amintim numai că dintre străini este autorul cel mai des citat, și de Gheorghe Costaforu, în studiile sale din „Magazin judecătoresc”³⁰, și de Vasile Boerescu, în diferitele sale scrieri³¹.

Teoria lui Vattel despre statele mici care nu-și pierd calitatea de state suverane prin închiderea de alianțe inegale, cu obligația plății tributului, ca și ideile operei acestuia privind separarea puterilor în stat nu s-a dovedit greu de aplicat, sub condeii juriștilor români, la cazul Principatelor.

Comentariile din partea întâi a volumului I din opera lui Vattel, apărut în 1835, *Națiuni sau state suverane*, se înscriau în mod obiectiv pe linia aspirațiilor juriștilor români, ale patrioților români, în general. Se găsea aici formulată clar definiția statului suveran, aplicabilă și Statului Național Român, care urma să se constituie: „Orice națiune care se guvernează ea însăși, sub o formă oarecare, fără nici un amestec străin, este un stat suveran”³². Între statele suverane, demonstra autorul, se numărau și acelea legate de un stat mai puternic, printr-o alianță inegală: „Aliatul inferior își rezervă dreptul de a se guverna prin el însuși” și trebuie privit ca un stat independent în ceea ce privește administrația sa. Iar plata tributului nu afecta, în acest caz, calitatea de stat suveran: „Un stat – scria Vattel – care, pentru siguranța sa, se pune sub protecția unuia mai puternic și se angajează, în schimb, la unele obligații echivalente acestei protecții, fără a fi

²⁹ Opera celebrului jurist elvețian (1714-1767) a cunoscut, postum, o largă circulație. O primă ediție în limba franceză, într-un tiraj probabil foarte restrâns, datează încă din 1774, un exemplar din acesta aflându-se și la noi, la Biblioteca Academiei Române. În deceniul IV al sec. al XIX-lea, într-un climat de maximă intensitate a principiului naționalităților, Royer-Collard repune în circulație interesul pentru opera lui Vattel, traducând-o și publicând-o după o ediție engleză: *Le droit de gens ou principes de la loi naturelle appliqués à la conduite et aux affaires des nations et de souveraines*, Nouvelle édition. ... Traduit en français par M. P. Royer-Collard, t. I-III, Paris, 1835-1838 (un exemplar din această ediție aflându-se și la Biblioteca Academiei Române).

³⁰ Ne referim aici la primele studii din „Magazin judecătoresc” – începând cu broșura I din 1855, dar mai ales la studiul *Despre aristocrație și oarecare principii de drept*, publicat în broșura a V-a, dar și separat, în 1857, după cum unele referințe putem găsi și în articolele de presă publicate în „Secolul”.

³¹ Avem în vedere nu numai lucrările separate dedicate problemei autonomiei Principatelor, în contextul luptei pentru Unire – lucrări citate mai jos – ci și numeroasele articole publicate în „Naționalul”, din care ar fi să cităm, de pildă, *Principatele sub punctul de vedere al echilibrului european*, din nr. 4, p. 13 și nr. 5, p. 18, din 16 și 19 decembrie 1857, sau *Garanția europeană*, în nr. 12, p. 44, din 16 ianuarie 1858. Vezi N. Isar, *Școala națională de la Sf. Sava*, p. 125-127 și anexe, p. 209-211.

³² Em. De Vattel, *Droit de gens*, t. I, Paris, 1835, p. 103.

despuiat, totodată, de administrația sa, de suveranitatea sa, acest stat nu încetează deloc de a figura printre statele care nu recunosc altă lege decât dreptul ginților³³.

Desigur, găsim raportarea lui Vattel nu numai la profesorii de Drept din București, ci și la alți publiciști sau patrioți români din anii premergători Unirii Principatelor, o găsim, de pildă, în luările de cuvânt din răstimpul dezbaterilor Adunărilor ad-hoc³⁴, este semnificativ amănuntul, în această ordine de idei, că în raportul reprezentantului Franței în Comisia Europeană, din 8 ianuarie 1858³⁵, ca și în raportul general al Comisiei Europene, din 7 aprilie 1858, asupra lucrărilor Adunărilor ad-hoc, se menționa în mod expres că românii își susțineau dreptul la suveranitate „bazându-se pe autoritatea lui Vattel”³⁶. Să adăugăm aici că unele ecouri ale operei lui Vattel găsim și în câteva ziare unioniste³⁷.

Sub raportul contactelor directe cu românii, Royer-Collard s-a făcut mai bine cunoscut la noi, cum se știe, în calitate de autor al prefeței la lucrarea lui Vasile Boerescu, publicată în franceză, la Paris, în 1856³⁸, apoi, și în limba română, în 1857³⁹.

Este prefața în care cunoscutul profesor francez omagiază pe autor, apreciind, de pe pozițiile redutabilului specialist care era, demonstrația făcută privind calitatea Principatelor de state suverane în raporturile cu Poarta. Că era vorba nu numai de o simplă prefață, ci de o luare de poziție în sprijinul cauzei române, o dovedește faptul că acest text – așa cum se întâmpla de obicei cu scrierile publiciștilor francezi favorabile românilor – a fost reprodus, ca material

³³ *Ibidem*, p. 104.

³⁴ Vezi, de pildă, *Cuvântul* lui Anastasie Panu în ședința din 6 nov. 1857 a Adunării ad-hoc a Moldovei, în chestiunea supunerii străinilor la jurisdicția țării, în *Acte și documente relative la Istoria Renașterii României*, t. VI/1, p. 185; Vattel este citat și în rezoluția Adunării ad-hoc a Moldovei privind dreptul Principatelor de a încheia convenții cu alte state (*Ibidem*, p. 200), precum și în *Actul dezvoltător* votului final al Adunării ad-hoc a Moldovei, din 9/21 octombrie 1857, unde, în susținerea dreptului de autonomie a Principatelor, se scrie: „Cu toate că tributul plătit unei puteri scade ceva din demnitatea statului tributar, fiind o mărturisire a slăbiciunii sale, cu toate acestea îi lasă suveranitatea în întregimea sa” (*Ibidem*, t. VI/2, p. 54).

³⁵ *Acte și documente*, t. VII, p. 20 (Raportul baronului Talleyrand-Périgord către contele Walewski).

³⁶ *Ibidem*, t. VI/2, p. 560. Referindu-se la *Memorandul* Adunării ad-hoc a Țării Românești din 14/16 decembrie 1857, raportul Comisiei Europene constata: „Sprijinindu-se pe autoritatea lui Vattel, care susține că tributul plătit de o țară nu înstrăinează suveranitatea sa, *Memorandul* tinde să stabilească că raporturile între Principate și Sublima Poartă erau mai degrabă acelea proprii statelor independente”.

³⁷ Vezi, de pildă, „Zimbrul” și „Vulturul”, IV, 1858, p. 2, cu un fragment tradus din *Les droit des gens*, privind definiția termenului de „patrie”.

³⁸ V. Boerescu, *La Roumanie après le traité de Paris du 30 Mars 1856*, précédé d'une introduction par M. Royer-Collard, professeur de droit de gens à la Faculté de droit de Paris, 1856, 175 p.

³⁹ *România după Tratatul de la Paris din 30 martie 1856*, 159 p.

de propagandă unionistă, la scurt timp de la apariția ediției franceze, în „Foiletonul Zimbrului” de la Iași, unde se publică și fragmente din lucrarea propriu-zisă a lui Boerescu, și ele în traducere românească⁴⁰.

Trebuie să menționăm aici că, în acest context, dată fiind celebritatea lui Royer-Collard și legăturile lui cu românii, apar în presa unionistă din Principate și unele comentarii privind viața și personalitatea juristului francez. Astfel, „Românul” lui C.A. Rosetti, din 1858, la rubrica *Epistole despre literatura modernă în Franța*, prelua comentariile publicistului francez Taxille Dellord privind două recente biografii despre „celebrul” Royer-Collard: prima, o biografie criticabilă, aparținând lui Jacquot Mirecourt, a doua, a lui A. Philippe, mai obiectivă, după Taxille Dellord, punând în valoare mai ales meritele lui Royer-Collard ca doctrinar politic și orator⁴¹.

Fără îndoială că din contactul cu Vasile Boerescu și cu alți tineri români s-a născut un interes mai larg al lui Royer-Collard pentru societatea românească, legăturile lui cu românii fiind marcate de câteva momente interesante, la a căror analiză nu ne putem opri aici.

Este vorba mai întâi de un episod de mult semnalat – și în parte analizat – de către istoricul ieșean Leonid Boicu, privind implicarea savantului francez, în anul 1856, în conflictul dintre compania franceză de navigație „Magnan” și guvernul Moldovei – conflict cu implicații mai largi în planul relațiilor dintre marile puteri⁴². Să menționăm numai aici, fără a intra în detalii, că profesorul francez, implicându-se în acest conflict în calitate de apărător al intereselor companiei franceze, va pleda în același timp cauza autonomiei Principatelor, respingând pe baza principiilor de drept internațional amestecul Austriei și Turciei în administrația internă a Moldovei. Va expune, în acest sens, argumentele de rigoare într-un *Memoriu*, redactat în colaborare cu un alt jurist francez, angajat ca avocat⁴³.

Deoarece, printr-un act al vizirului din august 1856, la protestul Austriei, era anulată concesiya făcută anterior, în mai, de guvernul Moldovei companiei

⁴⁰ Vezi „Foiletonul Zimbrului”, II, 1856, p. 217-220.

⁴¹ Referindu-se la această calitate din urmă, între altele, se reproduce aici o apreciere a celui de al doilea biograf, privind discursurile lui Royer-Collard în Camera franceză, al cărui președinte fusese: „Înălțimea și întinderea talentului ne fac a uita micșorimea omului. Royer-Collard nu improviza, câteodată punea un an întreg să compue un discurs; dar trebuie să mărturisim că până astăzi nu avem nimic mai desăvârșit, nimic mai perfect, nimic mai viu decât aceste cuvinte care aduc aminte de cele mai frumoase bucăți ale elochinței antice și care fac onoare tribunei franceze, ce singură se poate lăuda de-a fi produs modeluri atât de strălucitoare ale profesiei oratoare”. Cf. „Românul”, 1858, p. 155.

⁴² L. Boicu, *Încercări franceze de pătrundere în economia Moldovei în epoca războiului Crimeii și a Unirii (1853-1859)*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, București, Editura Academiei Române, 1960, p. 167-198.

⁴³ Vezi, *De la navigation du Pruth et du Seret. Mémoire pour M. M. Mathiss, Magnan, Parrot et C-nie, Paris, Imp. La cour, (1857)*, text imprimat semnat de Royer-Collard, „Professeur de Droit des gens à la Faculté de Droit de Paris”, și P. R. Martin Rey, „avocat”.

franceze, *Memoriul* voia să demonstreze ilegalitatea actului vizirului, să respingă aserțiunea pe care se baza, anume că o asemenea concesiune – privind amenajarea navigației pe cele două râuri, Siret și Prut – ar fi contravenit prevederilor Tratatului de la Paris. Respingând măsura Turciei ca un amestec ilegal în treburile interne ale Moldovei, în *Memoriu* Collard și colaboratorul său subliniau că „guvernul local este singurul capabil de a aprecia utilitatea specială a râurilor și a le exploata cum înțelege, așa cum el dispune și de celelalte părți ale teritoriului”⁴⁴.

Pe linia cunoscutelor principii de Drept internațional, expuse în cursurile sale, sau în opera lui Vattel, Collard pune în adevărata lumină poziția Moldovei în raport cu prevederile Tratatului de la Paris. „Plasate sub suzeranitatea Porții – citim în *Memoriu* – Principatele nu au mai puțin, în termenii Tratatului de la Paris, o administrație independentă și națională cu deplină libertate a religiei, legislației, comerțului și navigației”⁴⁵. Or, se demonstrează în continuare, această „administrație independentă și națională” nu numai că nu este anulată de puterile semnatare ale Tratatului de la Paris, inclusiv de Poartă, ci, dimpotrivă, este garantată. „Toate, fără excepție – conchid autorii *Memoriului* – au renunțat la dreptul de amestec în afacerile lor interioare”, Principatele conservând „întreaga lor suveranitate interioară”⁴⁶.

Nu ne interesează aici, desigur, istoria acestui scandal politic⁴⁷, implicând amestecul celor două Mari Puteri, Turcia și Austria, în treburile interne ale Moldovei la jumătatea anului 1856, ci să relevăm numai implicarea cunoscutului profesor francez într-o dezbateră de Drept internațional vizând apărarea principiului autonomiei depline a Principatelor, stipulat în textul Tratatului de la Paris din 1856.

În sfârșit, un aspect care se referă la Royer-Collard, pe care îl enunțăm numai, vizează cu precădere legăturile savantului francez cu oamenii de școală români și cu instituțiile românești de administrație școlară. Este vorba de angajarea profesorului francez, în primăvara anului 1859, în funcția de corespondent al studenților români de la Paris – angajare făcută din inițiativa lui Vasile Boerescu, în calitate de director al Eforiei Școlilor din Țara Românească.

Amănuntele îndeplinirii acestei funcții de către Royer-Collard, în răstimpul 1 mai 1859 - 1 ianuarie st.v. 1862 – deci, cu câțiva ani înainte de moartea sa – sunt deosebit de interesante, ele constituindu-se într-o veritabilă mărturie a amplitudinii legăturilor acestui savant francez cu societatea românească, cu foștii săi studenți de la Sorbona, în primul rând. Sunt amănunte de care nu ne putem ocupa aici, ele făcând obiectul unei analize separate⁴⁸.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 15.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 16.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Să menționăm numai că „chestiunea Magnan” s-a finalizat, în 1857, în defavoarea negustorilor francezi. Cf. L. Boicu, *Încercări franceze*, loc. cit., p. 197-198.

⁴⁸ Vezi articolul nostru: *Royer-Collard – corespondent al Principatelor Unite pentru studenții români de la Paris (1859-1862)*, în „Hrisovul”, IV-V, 1999, p. 149-158.